

Katsauksia

Björn Collinder 1894—1983

– – *färden gick till fjärran rymder,
dit där jord och himmel mötas.
Så försvann han med sitt fartyg,
med sin bronsbåt bortom molnen.*
(Kalevala 50: 505—508)

Kielentutkijat ovat eri puolilla maailmaa valmistautuneet viettämään harvinaista merkkipäivää. 22:ntena tulevaa heinäkuuta oli tarkoitus ojentaa muhkea juhlakirja »Linguistica et philologica» professori Björn Collinderille, joka tuolloin olisi saavuttanut 90 vuoden iän. Utteran tiedemiehen elämänsä katkesi kuitenkin odottamatta Upsalassa jo tämän vuoden toukokuun 20. päivänä.

Upsalaan 1910-luvulla lähinnä nordistia opiskelemaan tullut sundsvallilais-syntyinen Björn Collinder oli erittäin kiinnostunut kaikista kielistä, ei ainoastaan moderneista valtakielistä ja klassisista, joita hän osasi mainiosti, vaan myös harvinaisista ja eksoottisista kielistä. Eräitä näistä puhuttiin hänen kotimaassaan, ja Upsalan yliopistoon oli v. 1905 perustettu henkilökohtainen professuuri, jonka nimi oli »finskugriska språk, särskilt lapska och finska». Viran haltija K. B. Wiklund perehdytti lahjakkaan oppilaansa molempiin noihin alansa »pääkieliin», ja v. 1929 tarkastettiin Collinderin vankka tohtorinväitöskirja »Über den finnisch-lappischen quantitätswechsel. Ein beitrag zur finnisch-ugrischen stufenwechsellehre. I. Einleitung. Ostseefinnisch. Ostlappisch». V. 1933 Collinder nimitettiin Wiklundin seuraajaksi Upsalan yliopistoon, ja hän erosi täysin palvelleena virasta v. 1961. Etenkin emeritusaikanaan hän halusi puhua nimenomaan uralilaisesta kielikunnasta eikä ainoastaan sen toisesta päähaarasta, suomalais-ugrilaisesta, jolla tosin on vankka traditio. Tätä mielipidettä hän tähdensi retorisen voimakkaasti mm. Budapestissa v. 1974 pidetyssä etymologian metodeja koskeneessa konferenssissa.

Björn Collinderin kirjallinen tuotanto oli tavattoman laaja ja monipuolinen. Se hänen julkaisujensa luettelo, joka painettiin hänen 70-vuotisjuhlakirjaansa (1964) ja joka ei pyri olemaan aivan täydellinen, sisältää 222 numeroa. Ensimmäisenä mainitaan aiheeltaan karakteristinen ajankoh-

Katsauksia

tainen kirjoitus »Ålandsgarantierna i finska riksdagen» v:lta 1921. Kielitieteellisiä julkaisuja alkoi ilmestyä v:sta 1923.

Vertailevan uralistiikan alalta ovat erittäin hyödyllisiä Collinderin käsikirjat »Fenno-Ugric Vocabulary. An Etymological Dictionary of the Uralic Languages» (1955, 2. painos 1977), »Survey of the Uralic languages» (1957) ja »Introduktion till de uraliska språken» (1962; englanninkielinen laitos 1965). Ne ovat näppäriä jokapäiväisiä välineitä muillekin kuin uralisteille, eikä enää ole lupa siteerata sadan vuoden takaisia uralilaisten kielten hakuteoksia, kuten eräs tunnettu indogermanisti teki vielä v. 1948.

Suomessa Collinder tunnetaan laajimalti Kalevalan ylivertaisena ruotsintajana (1948, 3. painos 1960).¹ Fennistiikan piiriin kuuluvien, mm. Virittäjässä (v:sta 1928 alkaen) ilmestyneiden tieteellisten tutkielmien ohella on syytä mainita Collinderin selkeät suomen kielen oppikirjat, jotka ovat levinneet monina painoksina, sekä kirjaset »Finskan som kulturspråk» (1962, 2. painos 1964) ja »Finsk prosadiktning» (1932) ynnä laaja lainasanatutkimus »Die urgermanischen lehnwörter im finnischen» (1932).

Vaikka Collinder oli ensisijaisesti vertailevan uralistiikan ja alkusukulaisuusteorioiden tutkimuksen *grand old man*, hän on saanut runsaasti huomiota myös indogermanistina. Indouralilaisen hypoteesin uutterana pohtijana hänet tunnettiin v:sta 1934 lähtien (»Indo-uralisches sprachgut»), ja 40 vuotta myöhemmin hän palasi tähän mieliteemaansa sitä vielä melkoisesti avarttaen artikkelissaan »Indo-Uralisch — oder gar Nostratisch? Vierzig Jahre auf rauhen Pfaden» (Antiquitates indogermanicae, Innsbruck 1974), joka päättyy hiukan arvoituksellisesti: »Es weht ein frischer Wind über die Steppe hin.» — Itämerensuomen ja lapin germaanisista laina-aineksista hän on selvitetty monissa yhteyksissä,

ja äidinkieliensä kysymyksiin hän on ottanut kantaa sekä kielihistorioitsijana että oikeakielisuysmiehenä (mm. teokset »Svensk ordhjälp» 1968 ja 1969 sekä »Svensk ordnyckel» 1977). Kun palautamme mieleen vielä hänen syvällisen perehtyneisyytensä myös altaistiikkaan ja jukagiirin kieleen, ymmärrämme, että hänellä jos kellä on ollut paljon painavaa sanottavaa myös yleislingvistiin mm. käsikirjoissaan »Introduktion i språkvetenskapen» (1941), »Språket. Inledning till det vetenskapliga språkstudiet» (1959, 3. painos 1960), »Sprache und Sprachen» (1978).

Björn Collinder on toiminut vierailevana professorina kolmessa Yhdysvaltojen yliopistossa ja Australian kansallisessa yliopistossa. V:sta 1963 Wienin yliopisto oli ajoittain miltei hänen pysyvä toimipaikkansa. Muista tieteellisistä kunnianosoituksista mainittakoon, että hän oli mm. Helsingin yliopiston kunniaohtori, Suomalaisen Tiedeakatemian ulkomainen jäsen ja Suomalais-ugrilaisen Seuran ja Unkarin tiedeakatemian kunniajäsen. Hänellä oli suuret ansiot maailmankirjallisuuden taitavana ruotsintajana: Kalevalan lisäksi mm. Beowulf, Edda, Sofokleen kaikki tragediat, Shakespearen suuret draamat. Pelkästään tämän mittavan »sivu-uurastuksen» olisi luullut takaavan hänelle jäsenyyden myös Ruotsin akatemiassa, mutta »nuo 18» ovat viime aikoina tulleet kuuluisiksi muistakin oudoista ratkaisuistaan.

Björn Collinder pysyi vireänä ja tuotteliaana harvinaisen kauan. Kun kerran kysäisin hänen pitkän ikänsä ja pirteytensä salaisuutta, hän vastasi leikkisästi: »Minä olen varmaan kehittänyt kovin myöhään.»

Ruotsin kielitiede on vailla arvovaltaista jyrkää johtajaansa. Vailla isäntää on Upsalan professorikaupunginosan tilava, vieraanvarainen huvila, missä usein nähtiin kansainvälistä seuraa, ei vähiten suomalaisia tunnettuja humanisteja, heistä tervetul-

¹ Vrt. Sakari Vapaasalon tutkielmaa »Kalevalan ruotsintamisesta» (Vir. 1955 s. 182—191).

Katsauksia

leimpien joukossa tiettävästi mm. Otto Manninen, G. J. Ramstedt ja Lauri Posti.

*Det är att trotsa glömskans sjö,
att lyftas på en grönklädd ö
ur djupet av dess bölja;
det är att dö, och dock ej dö.*

(Runeberg)

AULIS J. JOKI

Katsauksia

Esitelmässä oli sivuja, joilla oli jopa parikymmentä sivistys sanaa. Tarkoituksena on opettaa laatimaan tutkielma yksinkertaisessa, selkeässä ja ymmärrettävässä muodossa.

14. 3. 1955: Yleensä esitelmissä on karuttava liian kaukaa lähtemistä. Olisi kuitenkin voitettu, jos trullitarinastoa ja trullimotiiveja olisi käsitelty laajemmin ulkomaisen aineiston valossa. Vasta siten voidaan selvittää, onko kysymyksessä kaksi redaktiota.

3. 12. 1956: Viron loitsujen alkuperäky-symystä professori Hautala piti erittäin mielenkiintoisena ja edelleen tutkimattomana. Vanhinta kerrostumaa edustanevat kantasuomalaiselta ajalta periytyvät loitsut, esim. Oravan sanat, joiden vanha virolainen kalevalamitta viittaa yhteissuomalaiseen aikaan. Suomessa esiintyy tällaisille loitsuille vastineita, mutta ei varsin läheisiä. Pääosa virolaisista loitsuista on kristillistä Keski-Euroopasta saatua perinnettä. Huomattava kerrostuma lienee myös Skandinaviasta, 1600-luvun noitavainojen ajalta periytynyttä. Myöhäisimpiä ovat suomalaiset 17. ja 18. vuosisadalta voimakkaan siirtolaisuuden ja saarelaisyhteyksien kautta kulkeutuneet loitsut.

13. 9. 1957: Puhutaan eri metodeista, kuten historiallis-maantieteellisestä, typologisesta jne., mutta viime kädessä on menetelmä yksi ja sama: tieteellinen menetelmä, jonka soveltamistapoja muut ovat. Siihen kuuluvat 1) probleeminasettelu, 2) materiaalin kuvaus, 3) lähdekritiikki, 4) materiaalin systemointi, 5) analyysi, 6) synteesi, 7) ratkaisu.

27. 10. 1958: Tohtori Hautalan mielestä oli tarpeetonta viitata esitelmässä hänen luentoihinsa. Niitä voidaan käyttää hyväksi, mutta ei lähteinä.

27. 4. 1959: Tri Hautala mainitsi esimerkin, miten asiallinen toimenpide saatetaan maagistua. Kun ansa pyyhitään haavilla ihmishajun poistamiseksi, se ei ole magiaa, mutta kun pyssy pyyhitään saaliin toivossa, se on jo magiaa.

9. 5. 1960: Eeva Koivisto tiedusteli, onko Etelä-Pohjanmaa tyyppillisenä vainajatarina-alueena taikauskoista seutua. Toht.

Hautala sanoi, että päinvastoin Etelä-Pohjanmaa ja nimenomaan juuri Laihia on tunnettu edistyksen ja valistuksen kehtona; ovathan sieltä saaneet alkunsa mm. nuoriso-seuraliike, maalaisliitto, ja myöhemmin sitä on pidetty mm. esperanton, tolstolaisuuden, jopa tupakanvastustamisliikkeen pääpaikkana.

4. 12. 1961: Prof. Hautala muistutti mieleen, että Lönnrot oli jo lääkäri, kun hän pääsi kesälomallaan ensimmäisen kerran Vienaan. Hänellä oli mukanaan kaksi ylioppilasta Laukosta lähtiessään. Lönnrot on kirjoittanut päiväkirjaansa, että he ajoivat laulaen eivätkä selvää päivää nähneet. Mutta jo Nurmeksessa rahat loppuivat, ja ylioppilaat lähtivät takaisin. Lönnrot voitti kortilla rahaa ja pääsi viiden päivän kuluttua Vienaan. Prof. Hautala sanoi kertoneensa edellisen vain siksi, että esitelmöitsijä oli pitänyt aiheettomana keuruumatkojen arvostelemista.

19. 3. 1962: Tieteellisessä tutkielmassa ei saa olla yhtään tarpeetonta sanaa. On esitettävä aineisto, josta sitten tehdään johdopäätökset. Tärkeintä on pysyä tieteellisessä työskentelytavassa: aineiston on oltava relevanttia.

9. 12. 1963: Prof. Hautala kertoi tunte-neensa ja tavanneensa useita verensulkijoita. Hän kuvasi näitä omalaatuisiksi ihmisiksi mutta harvoin voimaihmisiksi. On paljon tietoja, joiden mukaan verensulkijain vaikutuksesta myöskään eläinten veri ei vuotanut; tällaisissa tapauksissa ei itse-suggestion mahdollisuus tule kysymykseen.

4. 5. 1964: Prof. Hautala kertoi, että leviämisesään leikit erovat muusta kansanperinteestä: ne leviävät saman ikäluokan piirissä, eivät kaavamaisesti sukupolvelta toiselle. Leikit elävät leikkivien ihmisten parissa; esim. piijat ja kisällit taisivat paljon leikkejä.

21. 1. 1965: Prof. Hautala huomautti, että Landtman ja Lincoln ilmeisesti itse uskoivat seremonioiden olevan peräisin unista mutta että tämä käsitys on vanhanaikainen. Myöskään psykoanalyysin teorioihin ei ole syytä suhtautua auktoriteettiuskoisesti. Psykoanalyytitöt näkevät mm. oidipuskomplekseja kaikkialla.